

บทที่ 4

เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทเปรียบเทียบ กับปรัชญาของคานท์

บทนี้ถือ เป็นจุดมุ่งหมายหลักของงานวิจัยฉบับนี้ซึ่ง เป็นบทเปรียบเทียบ ความคล้ายคลึงและความแตกต่างของพุทธศาสนาและคานท์ในขอบข่าย เรื่อง เกณฑ์ตัดสินความดี โดยวิธีแบ่ง เป็นหัวข้อ หัวข้อใดที่มีทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันจะกล่าวไว้ในหัวข้อเดียวกัน

1. ทศนะ เรื่องการยึดเจตนาของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบหลักในการตัดสินความดี

จากการเสนอ เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธศาสนาและของคานท์ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ทั้งพุทธศาสนาและคานท์เป็นพวกที่ใช้เจตนาเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินความดี ซึ่งแตกต่างจากพวกที่ตัดสินความดีโดยคำนึงถึงผลซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อการกระทำสิ้นสุดลงแล้ว เช่น ลัทธิประโยชน์นิยม

อย่างไรก็ตามทศนะ เรื่องการใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธศาสนามีส่วนที่แตกต่างกับของคานท์ กล่าวคือ พุทธศาสนาตัดสินการกระทำโดยใช้เจตนาเป็นองค์ประกอบหลัก และใช้ผลของการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นเป็นองค์ประกอบร่วมในการตัดสินการกระทำด้วยโดยถือว่าผลของการกระทำจะเป็นตัววัดระดับความดีมากติน้อยเท่าไร ซึ่งจะเข้าใจได้ชัดเจนจากตัวอย่างต่อไปนี้

พยาบาลมีเจตนาดีต้องการช่วยเหลือคนไข้ แต่ด้วยความประมาทจึงหยิบยาผิด ให้แก่คนไข้ทำให้คนไข้มีอาการของโรคอื่นแทรกซ้อนรุนแรงยิ่งขั้นกว่าเดิมในกรณีนี้ หลักพุทธศาสนาถือว่า พยาบาลมีเจตนาดี คือ ความเมตตา จึงเป็น

กุศลกรรม แต่ทว่าด้วยความเลินเลอ จึงทำให้เกิดผลที่ไม่ดีแก่คนไข้ แทนที่การช่วยเหลือจะช่วยทำให้คนไข้มีอาการดีขึ้น แต่กลับทำให้อาการทรุดลงกว่าเดิมพุทธศาสนาตัดลินการกระทำที่เกิดจากเจตนาดีของพยาบาลเป็นเกณฑ์ และเอา ผลของการกระทำเป็นองค์ประกอบรอง เพื่อวัดระดับความดีมาน้อย ดังนั้น เมื่อผลไม่ดีแต่เกิดจากเจตนาดี ถือว่า เป็นการกระทำที่ดีไม่สมบูรณ์

ส่วนการกระทำที่ดีสมบูรณ์คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี และผลออกมาดี ผลของการกระทำเป็นเกณฑ์รองที่จะวัดระดับความดีมาน้อย ที่มาจากการตัดสินที่เจตนาของผู้กระทำเป็นเกณฑ์หลักมาแล้ว ส่วนความดีจะไม่คำนึงถึงผลของการกระทำที่จะเกิดขึ้นเลยไม่ว่าผลนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ใคร มากน้อยเท่าใดก็ตาม แต่การกระทำที่ดีต้องเกิดจากเจตนาดีเป็นหลัก เพื่อให้เข้าใจชัดเจน ขอยกตัวอย่างเปรียบเทียบที่แสดงทัศนคติในการตัดสินเรื่องนี้ชัดเจน คือ เรื่องหมอกับคนไข้

ตัวอย่าง เรื่องหมอกับคนไข้โดยสมมติว่า ในกรณีที่หมอพูดเท็จกับคนไข้ ซึ่งเป็นโรคร้ายแรง โดยพูดสิ่งที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงว่าคนไข้ป่วยเป็นโรคอะไร เนื่องจากหมอเห็นว่า ถ้าหมอพูดความจริงอาจจะทำให้คนไข้หมดกำลังใจที่จะต่อสู้กับโรคภัยอีกต่อไป หมอพิจารณาเห็นแล้วว่า การพูดเท็จในลักษณะเช่นนี้ เป็นทางออกที่จะช่วยชีวิตคนไข้ดีกว่า ในกรณีเช่นนี้ ถ้าหมอพูดเท็จกับคนไข้แล้ว ทำให้คนไข้หายป่วย ถามว่าการกระทำของหมอเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่

กรณีที่ยกตัวอย่าง เรื่องหมอกับคนไข้ หมอจำเป็นต้องพูดเท็จกับคนไข้ เพื่อให้คนไข้มีชีวิตรอด ในทัศนะของพุทธศาสนาการพูดเท็จย่อมเป็นการล่วงละเมิดศีล 5 ซึ่งพุทธศาสนาก็คือเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชนที่ดี ในสถานการณ์เช่นนี้หมอมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือคนไข้เท่าที่จะสามารถทำได้ หมอจึงพูดเท็จเพื่อทำให้คนไข้มีกำลังใจถือว่าหมอได้ปฏิบัติตามหน้าที่โดยอาชีพของหมอ และทางสังคมก็ไม่ถือว่าการกระทำของหมอมีความผิด เพราะเมื่อเปรียบเทียบน้ำหนักของความผิดในการพูดเท็จแต่ช่วยชีวิตคนไข้มีโอกาสมีชีวิตรอดกับน้ำหนักของความผิดที่หมอทำให้คนไข้มีโอกาสตายถ้าพูดความจริง ความผิดของการพูดเท็จย่อมมีน้ำหนักของความผิดน้อยกว่าความผิดที่ทำให้คนไข้ตาย ทั้งที่หมอมิวิธีที่จะทำให้คนไข้มีชีวิตรอดได้

ถ้าใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธศาสนาตัดสินจะเห็นว่า พุทธศาสนา
ตัดสินการกระทำโดยดูจากเจตนาของผู้กระทำเป็นพื้นฐานว่าเกิดจากเจตนาอะไร
การพูดเท็จของหมอนลักษณะ เช่นนี้ไม่ได้เกิดจากเจตนาที่ไม่ดีต่อคนไข้ แต่เกิด
จากเจตนาดีเป็นพื้นฐาน นั่นคือต้องการให้คนไข้มีชีวิตรอดต่อไป หมอจึงยอมทำผิด
ศีลเพื่อทำความดี

ดังนั้น การพูดเท็จของหมอ ถึงจะผิดตามบัญญัติของศีลก็ไม่เป็นการผิดวัตถุประสงค์
ประสงค์ของศีลไปทีเดียวเพราะ เมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของศีลแล้ว จะ
เห็นว่า ศีลมีจุดประสงค์ให้บุคคลรักษาประโยชน์ของกันและกันด้วยความจริง
เช่น มุ่งหมายมิให้เบียดเบียนกันด้วยวาจาเป็นอาทิ อาศัยความมุ่งหมายดัง
กล่าวเมื่อพูดทาลายประโยชน์ของกันและกัน เช่น พูดถึงด้วยเจตนาร้ายเป็น
การทับถมส่อเสียด นินทาว่าร้ายเพื่อกดเขาให้เลวลงบ้างยกตนขึ้นบ้างถึงจะ
เป็นความจริง ก็ถือว่าเป็นข้อผิดเพราะผิดความมุ่งหมายของศีลที่บัญญัติขึ้น
ดังกล่าวไว้ว่าพระพุทเจ้าตรัสวาจาที่จริงและมีประโยชน์ทั้งถูกทั้ง เหมาะแก่
กาลเวลา และนอกจากนี้ทรงบัญญัติศีลให้เว้นจากการพูดมุสาแล้วยังตรัสให้
เว้นจากการพูดส่อเสียด พูดหยาบ เพื่อเจือด้วย"¹

จากพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธศาสนาไม่
ได้ตัดสินอย่างชี้ขาดทีเดียวโดยไม่ว่าถึงเหตุการณ์และเงื่อนไขของสถานการณ์
นั้น ในบางสถานการณ์ต้องพิจารณาถึงประโยชน์ที่ตามมาเพื่อประกอบในการตัดสิน
ซึ่งปรากฏในเกณฑ์ตัดสินความดีข้อที่ 4 ตามที่กล่าวมาแล้วว่า การกระทำที่ดี หาก
ได้ทำให้สมบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ และความสุขโดยส่วนเดียว และจาก

1 สุปจน์ จิตสุทธิญาณ, "เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธศาสนา, "วารสาร
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติภาค 2 สังคมศาสตร์ 11 (มกราคม-
มิถุนายน 2522): 30.

หลักคำสอนที่สอนเรื่องการใช้ธรรมาให้ถูกเวลาดังข้อความนี้ "ถ้าใช้ธรรมาไม่ถูกเวลาแล้วก็จะเสียประโยชน์ ควรคำนึงถึงระยะเวลาที่ควรจะใช้ธรรมาข้อไหน ในเวลาไหน"²

ฉะนั้นการพูดเท็จของหมอในกรณีดังกล่าว ในทัศนะของพุทธศาสนาจึงไม่ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง เพราะมีกุศลเจตนาที่จะช่วยเหลือคนไข้เป็นแรงหนุนเบื้องต้น คือยอมทำผิดเพราะความกรุณาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ยอมผิดศีลเพื่อปฏิบัติธรรม เพราะเล็งเห็นว่าประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมมีน้ำหนักมากกว่าโทษที่จะเกิดจากการล่วงละเมิดศีล ดังกล่าวนี้นี้ชี้ชัดว่าหลักจริยธรรมของพุทธศาสนาแยกออกจากประโยชน์ไม่ได้ การกระทำที่ดีจะจัดว่าเป็นความดีอย่างแท้จริงนอกจากจะเป็นการกระทำที่เป็นกุศลเพราะเกิดจากกุศลเจตนาแล้ว การกระทำนั้นจะต้องเป็นประโยชน์แก่กุลแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่นหรือ ทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นด้วย การกระทำแม้จะดีแต่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น พุทธศาสนาไม่จัดว่าการกระทำนั้นมีคุณค่าทางจริยธรรมอย่างสมบูรณ์

เนื่องจากพุทธศาสนาใช้หลัก "วิภังชวาที"³ เพื่อวินิจฉัยจากภายนอกตามเหตุผลตามข้อเท็จจริง ไม่ยืนยันตายตัวเด็ดขาด บางกรณีอาจจะยืนยันเด็ดขาดได้

² พระสาสนโสภณ, 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2510), 2: 142.

³ วิภังชวาที คัดจากพระเทพเวที, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2531), หน้า 278. แปลว่า "ผู้กล่าวจากนอก", "ผู้แยกแยะพูด", เป็นคุณบทหรือคำแสดงคุณลักษณะอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้าหมายความว่า ทรงแสดงธรรมแยกแยะแจกแจงออกไปให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจากส่วนประกอบย่อยๆ มาประชุมกันอย่างไร เช่น แยกแยะกระจายนามรูปออกเป็นชั้นๆ 5 อย่าง 12 เป็นต้น สิ่งทั้งหลายมีด้านที่เป็นคุณและด้านที่เป็นโทษอย่างไร เรื่องนั้น ๆ มีข้อจริงข้อเท็จอะไรบ้าง การกระทำอย่างนั้น ๆ มีแง่ถูกแง่ผิดแง่ที่ดีและแง่ที่ไม่ดีประการใด เป็นต้น เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งนั้น เรื่องนั้นอย่างชัดเจน มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นอย่างจริง...

แต่บางกรณียืนยันเด็ดขาดไม่ได้ ยกตัวอย่าง

การพูดเท็จเพื่อจงใจหลอกลวงเพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์จากคนอื่น การกระทำนี้พุทธศาสนาตัดสินเด็ดขาดว่าเป็นการกระทำที่ผิดทั้งศีลผิดทั้งธรรม ผิดศีลในแง่ที่ผู้กระทำจงใจกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริงถือว่าผิดศีลคือพูดเท็จ ผิดธรรมในแง่ที่ว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีเมตตากรุณาซึ่งเป็นการประทุษร้ายต่ออีกฝ่ายหนึ่ง การพูดเท็จจนกรณีนี้จึงถือว่าผิดร้ายแรง

ส่วนในกรณีของหมอ หมอตั้งใจพูดให้คลาดเคลื่อนจากความจริง แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนไข้มีกำลังใจที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ซึ่งเป็นการยึดชีวิตของคนๆ หนึ่งให้ยืนยาวขึ้น การกระทำนี้กระทำเพื่อมุ่งผลประโยชน์ในทางที่ดี ตามหลักของพุทธศาสนาซึ่งใช้หลักวิภาษวาทิ จึงตัดสินการกระทำของหมอว่าผิดศีล คือ พูดเท็จ แต่ถือว่าผิดไม่ร้ายแรง เท่ากรณีแรก เนื่องจากพุทธศาสนานำประโยชน์และโทษของการกระทำมาเป็นองค์ประกอบรองการพิจารณาด้วย ในพุทธธรรมกล่าวเรื่องนี้ว่า "การมูสาวาทมีโทษมากหรือน้อยแล้วแต่ประโยชน์ที่จะถูกตัดรอนเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กน้อย และแล้วแต่ผู้พูด"⁴

ตามหลักศีลธรรมของพุทธศาสนาการกระทำที่ผิดศีลย่อมเป็นการผิดธรรมด้วยเสมอไป ในกรณีของหมอดังกล่าวมาแล้วจัดว่าผิดศีล เพราะจงใจกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และจัดว่าผิดธรรม เพราะเป็นการหลอกลวงให้คนไข้เข้าใจผิด แต่การกระทำที่ผิดทั้งศีลและธรรมของหมอเกิดจากเจตนาที่จะช่วยเหลือคนไข้ ความผิดของหมอจึงไม่เป็นความผิดที่ร้ายแรง เพราะเป็นอกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วยแรงหนุนของกุศลเจตนาโดยมุ่งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่คนไข้เป็นหลัก เป็นการยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ของผู้อื่น ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำที่มีน้ำหนักของความดีมากกว่าน้ำหนักของความไม่ดี

⁴ พระราชวรมุนี, พุทธธรรม, หน้า 772.

บทสนทนาของคานท์

กรณีที่เหมาะสมกับคนไข้ เพื่อให้คนไข้มีโอกาสมีชีวิตรอดต่อไปนั้น ถามว่าบทสนทนาของคานท์ การกระทำของหมอถูกต้องหรือไม่

เกณฑ์ตัดสินความดีของคานท์ซึ่งปรากฏในรูปของกฎศีลธรรมกล่าวว่า "ในการกระทำนี้เราสามารถจงใจได้ในเวลาเดียวกันที่จะทำให้หลักการส่วนตัว (maxim) ของเรากลายเป็นกฎสากล"⁵

ในกรณีนี้ถ้าหลักการส่วนตัวของหมอ คือ "หมอจำเป็นต้องหยุด เพื่อให้คนไข้มีชีวิตรอด" โดยทำข้อความนี้เป็นกฎสากล แต่กฎศีลธรรมของคานท์มีลักษณะเป็นคำสั่งเด็ดขาด คือเป็นคำสั่งของการกระทำที่ปราศจากเงื่อนไขใด ๆ หรือปราศจากการคำนึงถึงผลของการกระทำ ในกรณีนี้หมอหยุดเพราะเห็นว่าช่วยคนไข้มีชีวิตรอดแล้ว เห็นว่าการหยุดเพื่อผลที่ดีกว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีผิด สำหรับคานท์ กฎศีลธรรมนั้นต้องไม่คำนึงถึงผลอะไรทั้งสิ้น การหยุดโดยตัวมันเองเป็นการกระทำที่ไม่สามารถจงใจให้เป็นกฎสากลอยู่แล้ว เพราะการโกหกมีความขัดแย้งในตัวมันเองผู้กระทำไม่สามารถจงใจให้เป็นกฎสากลได้ กล่าวคือ การหยุดนั้นไม่สามารถจะทำให้ผู้จะหยุดจงใจให้การหยุดเป็นกฎสากลได้ เพราะถ้าเขาจงใจอย่างนั้นก็เท่ากับเขาจงใจที่จะไม่ให้การหยุดของเขาเป็นการหยุด เพราะฉะนั้นการหยุดจึงมีความขัดแย้งในตัวเอง การหยุดจึงทำเป็นกฎสากลไม่ได้จึงเป็นการกระทำที่ผิด

ดังนั้นบทสนทนาของคานท์ หมอหยุดเพื่อช่วยให้คนไข้มีชีวิตรอดถือว่าเป็นการกระทำที่ผิด ผลของการเปรียบเทียบการตัดสินการกระทำของพุทธศาสนาและของคานท์ในสถานการณ์นี้ ทั้งสองมีความเห็นที่แตกต่างกันน้อย เนื่องจากต่างเห็นว่าการหยุดเพื่อเป็นการกระทำที่ผิด โดยตามเกณฑ์ตัดสินความดีของคานท์เห็นว่าเป็นการกระทำที่ผิดโดยปราศจากข้อแม้ใด ๆ ส่วนพุทธศาสนา เห็นว่าเป็นการกระทำที่ผิดทางศีลและผิดทางธรรมแต่ความผิดของหมอไม่ถือเป็นความผิดที่ร้ายแรง

⁵ Beck, Foundations of the metaphysics of morals, p. 39.

2. ทักษะ เรื่องกฎแห่งเสรีภาพ (Autonomy) ของพุทธศาสนาและของคานท์

จากหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่สะท้อนกฎแห่งเสรีภาพ ปรากฏชัดเจนในกาลามสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนมิให้บุคคลเชื่อถือสิ่งใด ด้วยอาการทั้ง 10 อย่างคือ

"อย่าได้เชื่อถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา อย่าได้เชื่อถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา อย่าได้เชื่อถือโดยคั้นข่าวว่าได้ยินอย่างนี้ อย่าได้เชื่อถือโดยอ้างตำรา อย่าได้เชื่อถือโดยเคาเอาเอง อย่าได้เชื่อถือโดยคาดคะเน อย่าได้เชื่อถือโดยความตรึกตามอาการ อย่าได้เชื่อถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทริฐของตัว อย่าได้เชื่อถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อถือ อย่าได้เชื่อถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา"⁶

ในตอนสุดท้ายพระองค์ทรงสอนให้เราตัดสินใจความถูกต้อง โดยใช้ปัญญาของเราเอง ในการวิเคราะห์ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดที่น่าเชื่อถือปฏิบัติตามได้ จากพระสูตรข้อนี้แสดงให้เห็นว่า การเชื่ออะไรก็ตามเราควรใช้ปัญญาของตนเอง จากจุดนี้เองที่ย้ำให้เห็นว่าเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธศาสนาสะท้อนเรื่องกฎแห่งเสรีภาพ กล่าวคือ เห็นว่าบุคคลควรใช้ปัญญา หรือเหตุผลของตัวเองในการวิเคราะห์และปฏิบัติตามจากการใช้ปัญญาของตัวเอง

จากการที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาแบบอเทวนิยม พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาองค์เดียวของศาสนาทรงสอนมิให้เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง ไม่เชื่อเรื่องภูติผีปีศาจ อำนาจศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขชั่ววันรันคร์แต่สำหรับพุทธศาสนการใช้ปัญญาและการปฏิบัติด้วยตนเอง เท่านั้นที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสุข เพราะฉะนั้นการพิจารณาความถูกต้อง ความจริงเท่านั้น อยู่ที่การใช้ปัญญา และ เหตุผลของบุคคลเอง เท่านั้นพระพุทธเจ้าไม่ได้แบ่งแยกว่า พระองค์คือผู้วิเศษ

⁶ เกสปุตตสูตร, อัง. ตัก. 20/505/225-228.

ที่อยู่เหนือกว่าสิ่งทั้งปวงในโลกนี้แต่พระองค์คือ มนุษย์ธรรมดาคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่ในวัฏจักรแห่งการเกิด แก่ เจ็บ ตาย พระองค์จึงเป็นผู้ค้นพบกฎศีลธรรมซึ่งเป็นกฎที่มีอยู่แล้วในโลกนี้พระองค์ยังทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนเคารพในพระธรรมหรือกฎศีลธรรมซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสงบสุข เมื่อเขาได้ลงมือปฏิบัติจากการที่พระองค์ไม่ได้แบ่งแยกว่าตัวเองมีความแตกต่างจากมนุษย์และสอนให้มนุษย์เคารพในเหตุผลหรือปัญญาของตัวเองในการพิจารณาความถูกต้อง สามารถแยกความดีและความชั่วด้วยตนเอง ลักษณะการสอนนี้จึงสนับสนุนให้เห็นว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแบบอเทวนิยมที่สอดคล้องกับกฎแห่งเสรีภาพ โดยข้อเท็จจริงแล้วศาสนาแบบอเทวนิยมมีทัศนะเรื่องมนุษย์และการสร้างโลก ตรงข้ามกับศาสนาแบบเทวนิยม เช่น ศาสนาคริสต์ ซึ่งสอนว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง พระเจ้าเป็นสิ่งสมบูรณ์ เป็นสิ่งสูงสุดที่อยู่เหนือกว่ามนุษย์ ในหนังสือศาสนาเปรียบเทียบกล่าวถึงฐานะแห่งความเป็นมนุษย์ในกลุ่มเทวนิยม ว่า

"มนุษย์ขึ้นตรงต่อผู้สร้าง ปฏิเสธความสามารถของมนุษย์ ชีวิตต้องสุดแต่พระองค์ผู้ทรงสร้างมา มนุษย์ต้องเชื่อตามบัญญัติของพระเจ้า มนุษย์ปฏิบัติตามไปตามที่ทรงพระกรุณา (ให้มาเกิดและมีชีวิตอยู่) ฐานะของมนุษย์ในศาสนา กลุ่มนี้มีหน้าที่ปฏิบัติต่อมนุษย์ในฐานะ เป็นบุตรของพระเจ้า"⁷

ดังนั้น ศาสนาแบบเทวนิยมจึงขัดแย้งกับกฎแห่งเสรีภาพแต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าศาสนาที่เป็นอเทวนิยมทั้งหมดจะต้องสอดคล้องกับกฎแห่งเสรีภาพ บางศาสนาหรือบางลัทธิที่เป็นอเทวนิยมหลักคำสอนของศาสนา หรือลัทธินั้นอาจจะสั่งสอนให้บุคคลเชื่อฟังคำสั่งสอนของศาสดาโดยถือว่าศาสดาเป็นสิ่งสูงสุดที่ถูกต้องและบริสุทธิ์ เพราะฉะนั้นบุคคลในศาสนาหรือลัทธินั้น ๆ ต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนและเคารพในศาสดาอย่างถวายชีวิต ถ้าบุคคลใดไม่ทำตามคำสั่งสอนจะได้รับโทษ

7 เสฐียร พันธงชัย, ศาสนาเปรียบเทียบ (พระนคร:แพรวพินทยา, 2514), 2: 610-611.

ฉะนั้นกลุ่มอเทวนิยมที่มีลักษณะนี้จึงไม่มีลักษณะของกฎแห่งเสรีภาพ พุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแบบอเทวนิยมเป็นศาสนาที่สนับสนุนกฎแห่งเสรีภาพ

ทัศนะของคานท์เรื่องกฎแห่งเสรีภาพ

กฎแห่งเสรีภาพเป็นหนึ่งในลักษณะสามประการของกฎศีลธรรม กฎแห่งเสรีภาพในความหมายของคานท์คือ ฐานะที่มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล (rational being) มนุษย์จึงมีเจตจำนงอิสระที่จะเลือกกระทำในสิ่งที่ตนเองต้องการ เขาสามารถเลือกที่จะทำความดีและความชั่วได้และเมื่อกระทำไปเขาก็เป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ดังนั้นเมื่อเขาเลือกที่จะทำตามกฎศีลธรรมหมายความว่า เขากำลังทำตามเจตจำนงที่ตัวเองตั้งไว้ เขาไม่ได้อยู่ใต้อำนาจของเงื่อนไขหรือคำสั่งของใคร การทำตามกฎศีลธรรมของมนุษย์จึงเป็นการทำตามกฎแห่งเสรีภาพ

สมมติว่ามีคนบอกให้เราทำอะไรสักอย่างแล้ว เราทำเพราะเชื่อเขา โดยไม่ได้ใช้เหตุผลของเราวิเคราะห์ดูว่าการกระทำนั้นเราสามารถจงใจให้เป็นสากลได้หรือไม่ การทำตามคำสั่งของคนอื่นโดยปราศจากการใช้เหตุผลของตัวเอง แสดงว่าเราไม่มีเสรีภาพ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า สิ่งที่คนอื่นมาบอกให้เราทำนั้น เราทำตามไม่ได้เลย และเห็นว่าเราไม่มีเสรีภาพไม่ได้ เราสามารถรับฟังสิ่งที่คนอื่นบอกให้เราทำได้แต่เราต้องใช้เหตุผลวิเคราะห์ดูว่าถ้าการกระทำนั้นเราสามารถจงใจให้เป็นสากลได้ การกระทำของเราก็สอดคล้องกับกฎแห่งเสรีภาพ หมายถึงการทำตามคำสั่งเด็ดขาดที่เกิดจากการที่ตัวเราเองเป็นผู้กำหนดให้หลักการส่วนตัวของเราเป็นกฎสากล คานท์เปรียบเทียบให้เห็นว่าบุคคลที่ทำตามกฎศีลธรรม ก็คือคนที่ทำตามเจตจำนงอิสระของตัวเองไม่ได้ทำเพราะขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ และทำตามคำสั่งของใคร ต่างกับคนที่ปฏิบัติตามกฎหมายอาจเป็นเพราะกลัวการถูกลงโทษถ้าทำความผิด หรือคนที่เชื่อฟังคำสั่งของพระเจ้าแล้วทำความดีเพราะหวังรางวัลจากพระเจ้า ไม่กล้าทำความชั่วเพราะกลัวการถูกลงโทษจากพระเจ้า ดังนั้นการทำตามกฎหมายก็ดี การเชื่อฟังคำสั่งของพระเจ้านั้นดีล้วน แต่มีเงื่อนไขให้ปฏิบัติตาม แต่การที่บุคคลใดทำตามกฎศีลธรรมนั้นเขาทำจากจิต

สำนักที่มีต่อศีลธรรมอย่างแท้จริงคานท์ปฏิเสธทัศนะที่ว่าพระเจ้าเป็นผู้ตั้งกฎศีลธรรม และเป็นผู้สั่งให้มนุษย์ปฏิบัติตามคานท์เห็นว่าถ้ามนุษย์เชื่อฟังกฎศีลธรรมด้วยเหตุผล นี่คือการกลัวการถูกลงโทษมนุษย์จะปฏิบัติตามกฎศีลธรรมอย่าง รอบคอบเพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ต่าง ๆ ดังนั้นลักษณะการเชื่อฟังคำสั่งของพระเจ้าจึงไม่มีเสรีภาพ แต่การทำตามกฎศีลธรรมนั้นหมายความว่า บุคคลนั้นกระทำตามกฎที่เขาตระหนักว่าเป็นกฎที่เขาสร้างขึ้นมาเองและปฏิบัติตามกฎนั้น

ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าเกณฑ์ตัดสินความดีของทั้งสองสอดคล้องกับกฎแห่งเสรีภาพนั่นคือ ให้บุคคลทิ้งสติปัญญาหรือเหตุผลของตนเองในการตัดสินความถูกผิดของการกระทำ

3. ทัศนะเรื่องแรงจูงใจของพุทธศาสนาและของคานท์

พุทธศาสนาเห็นว่าแรงจูงใจที่ทำให้บุคคลทำความดีหรือความชั่วมี 2 ประการ คือ

1. กุศลมูล ซึ่งประกอบด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ
2. อกุศลมูล ซึ่งประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ

ดังพุทธพจน์ที่กล่าวว่า

คูกริกขุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 อย่าง คือ โลภะ 1 โทสะ 1 โมหะ 1 กรรมใดกระทำด้วย โลภะ... โทสะ... โมหะ...กรรมนั้นเป็นอกุศล... คูกริกขุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 อย่าง... คือ อโลภะ 1 อโทสะ 1 อโมหะ 1... กรรมใดกระทำด้วย อโลภะ... อโทสะ.. อโมหะ... กรรมนั้นเป็นกุศล...⁸

⁸ อัง.ติก. 20/551/317-318.

ในทัศนะของคานท์เห็นว่า แรงจูงใจที่ก่อให้เกิดการกระทำดีและชั่วมี 2 ประการ

1. เหตุผลหรือปัญญา

2. แรงโน้มถ่วงอารมณ์ (inclination) ซึ่งหมายถึง สัญชาติญาณ ผลประโยชน์ส่วนตัว อุปนิสัยซึ่งการอบรมเลี้ยงดูและสิ่งแวดล้อมสร้างขึ้น

ทัศนะของคานท์เกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ คนที่ทำความผิดนั้น เพราะเขาไม่เป็นอิสระอย่างแท้จริง เขาตกอยู่ในสภาวะของการถูกกระตุ้นโดยแรงโน้มถ่วงของอารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ความต้องการ หรือผลประโยชน์ แรงกระตุ้นเหล่านี้ผลักดันให้ทำความผิด ส่วนคนที่เป็นอิสระ คือ คนที่หลุดพ้นจากแรงโน้มถ่วงของแรงขับเหล่านี้แล้วใช้เหตุผลหรือปัญญาวิเคราะห์การกระทำนั้น ดังนั้นการที่แต่ละคนเห็นว่าความผิดและความถูกแตกต่างกันเพราะถูกครอบงำโดยแรงโน้มถ่วงอารมณ์ แต่ถ้าทุกคนสลัดแรงโน้มถ่วงออกได้หมดเขาก็จะกระทำการใดโดยใช้เหตุผลหรือปัญญาซึ่งจะทำให้มีความเห็นตรงกันว่าอะไรผิด อะไรถูก

เมื่อนำพุทธศาสนามาเปรียบเทียบกับคานท์

1. กุศลมูล 3 ก็คือ การที่บุคคลใช้ปัญญาหรือเหตุผลในการพิจารณาการกระทำนั้นเอง เพราะการที่บุคคลมีจิตใจที่ปราศจาก โทสะ โมหะ ซึ่งถือเป็นต้นตอแห่งความดี แล้วมโนกรรมซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงออกของมนุษย์ก็จะตัดแต่สิ่งที่ผิดตามขอบธรรมไม่หลงในสิ่งที่ผิดว่าเป็นความถูกต้อง การกระทำทางกายกรรม และวจีกรรมก็ติดตามมา พุทธศาสนาจึงถือว่าการเริ่มต้นด้วยมโนกรรมที่เป็นกุศลกรรมบทเป็นศักยภาพที่สำคัญของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาให้สูงขึ้นไปได้เรื่อย ๆ จนกระทั่งบรรลุปรมาตมธรรมอันที่สุด ดังนั้นกุศลมูล 3 ของพุทธศาสนาจึงเทียบได้กับปัญญาของคานท์นั่นเอง

2. อกุศลมูล 3 ได้แก่ โทสะ โมหะ ซึ่งเทียบได้กับแรงโน้มถ่วงอารมณ์ของคานท์ "ชาวพุทธ เรียกว่า อานาจฝ่ายต่ำในตัวมนุษย์ หรือกิเลสตัณหาตนเอง อกุศลมูลเกิดจากอวิชชาและความยึดมั่นในตัวตนเป็นพลังจูงใจที่

ปราศจากการไตร่ตรองด้วยเหตุผล"⁹ เมื่อบุคคลขจัดกิเลสหรืออกุศลมูล 3 ออก เขาจะเห็นสังขารเหมือนกัน

จากทัศนะเรื่องแรงจูงใจซึ่งเป็นต้นตอแห่งความดี-ความชั่ว แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาและคานท์มีทัศนะคล้ายคลึงกันในเรื่องที่ว่า เมื่อคนหลุดออกจากอำนาจฝ่ายค่าที่เป็นกิเลส ทุกคนจะเห็นสังขารเหมือนกัน นั่นคือ เห็นถูกเป็นถูก เห็นผิดเป็นผิด คานท์อาจใช้ภาษาแตกต่างกับพุทธศาสนาซึ่งมีพื้นฐานมาจากรากฐานของศาสนาแต่เนื้อหาของความหมายในเรื่องที่กล่าวมา พุทธศาสนาและคานท์มีความเห็นสอดคล้องกัน

4. ทัศนะเรื่องความเมตตากรุณาของพุทธศาสนาและของคานท์

"ลโรภตมกภิกขา เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก"¹⁰ เป็นพุทธภาษิตที่สำคัญตอนหนึ่งของพุทธศาสนาที่ปรากฏในหลักธรรม โดยกล่าวไว้ชัดเจนในเบญจธรรม และพรหมวิหาร 4 ในที่นี้จะแยกวิเคราะห์ ดังนี้

ก. ความหมายของเมตตากรุณา

ข. ทำไมหลักพุทธศาสนาจึงสอนให้บุคคลมีความเมตตา กรุณา โดยถือว่าเมตตากรุณาเป็นความดี 1 อย่างในเบญจธรรมและเป็นธรรมที่ประเสริฐ 1 ข้อ ในพรหมวิหาร 4

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹ วิทย์ วิศุทธิ์เวทย์, "พุทธปรัชญา". เอกสารฉบับพิมพ์ที่คัด 2530, หน้า 19.

¹⁰ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน), หลักพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประกายพรึก, 2526), หน้า 68.

ก. ความหมายของเมตตากรุณา

เมตตา แปลว่า ความรัก, ความปรารถนาให้เขามีความสุข, แต่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวง เป็นสุขทั่วหน้า

กรุณา แปลว่า ความสงสารคิดจะช่วยเหลือที่ทุกข์, ความหวังใจ เมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์คิดหาทางช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ของเขา

โดยสรุป เมตตา คือความปรารถนาให้เขามีความสุข กรุณา คือ ความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ อย่างไรก็ตามที่นี้จะกล่าวถึง เมตตาใน ความหมายที่ถูกต้องตามหลักธรรม เพราะเมตตาที่คนทั่วไปเข้าใจและปฏิบัติอยู่นั้น ไม่ได้เป็นเมตตาที่แท้จริง ในพุทธธรรมได้แบ่งเมตตาเป็น 2 ประเภท¹¹

1. ความรักที่เป็นเมตตา
2. ความรักที่เป็นอกุศล

1. ความรักที่เป็นเมตตา เป็นความรักที่บริสุทธิ์ มีต่อเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลกหรือเพื่อนร่วมสังสารวัฏเป็นความรัก อย่างเป็นกลาง ๆ อย่างเผื่อแผ่ ทำให้ใจเปิดกว้างออกไป และมองโลเบิกบาน ดังนั้น ผลสำเร็จหรือสมบัติของ เมตตาประเภทนี้ คือ ระวังพยาบาลได้ เมตตา นี้ เป็นเมตตาที่แท้จริง เป็นอุปกณ์สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับรักษาความเที่ยงธรรม เป็น ธรรมกลาง ๆ ที่ทำให้มีภาวะจิตที่ปรารถนาดีต่อคนทุกคนสม่ำเสมอ พิจารณา ตัดสินและกระทำสิ่งต่าง ๆ ไปตามเหตุผล มุ่งประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่คนทั้งหลาย มิใช่มุ่งสิ่งที่เขาหรือตนชอบ หรืออยากได้ออยากเป็น

2. ความรักที่เป็นอกุศล ซึ่งมักเรียกว่า สีเนหะ หรือเสน่หา หมายถึง ความรักใคร่เยื่อใยเฉพาะบุคคล ความพอใจ ปรารถนาส่วนตัวหรือ ความรักที่เจือด้วยความเห็นแก่ตัว ทำให้จิตใจคับแคบติดข้องมัวหมองลง หรือ ตื่นเต้นเรวร้อน ดังนั้นความล้มเหลวหรือวิบัติของเมตตา ประเภทนี้คือ การเกิด

¹¹ พระราชวรมุนี, พุทธธรรม, หน้า 507.

ลีเนหะ เช่น ความรักอย่างบุตร ความรักภรรยา ลีเนหะเป็นเหตุให้เกิดความลาเอียง ทำให้ช่วยเหลือนทางที่ผิดได้อย่างที่เรียกว่าเกิดฉันทาคติ (ลาเอียงเพราะรักใคร่)

สำหรับพุทธศาสนาแล้ว เมตตาในความหมายที่ถูกต้องคือ เมตตาที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ไม่มีจิตลาเอียง เปลี่ยนไปตามเหตุการณ์และบุคคล แต่เป็นการแสดงความปรารถนาดีอย่างกลาง ๆ แก่คนทุกคนสม่ำเสมอ กัน ที่สำคัญคือ มุ่งประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่คนทั้งหลายมิใช่มุ่งสิ่งที่เขาชอบหรือตนเองชอบหรืออยากได้อยากเป็น

ข. ทำไมหลักพุทธศาสนาจึงสอนให้บุคคลมีความเมตตากรุณา

ตามหลักของพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า ถ้าบุคคลทำดี เขาจะได้ดี ถ้าบุคคลทำชั่ว เขาจะได้ชั่วเป็นผลตอบแทน ดังคำกล่าวที่ว่า หว่านพืชเช่นไรก็ได้ผลเช่นนั้น พระพุทธเจ้าท่านทรงเห็นว่าคนทุกคนมีปัญหา หรือมีเหตุผล คนที่มีเหตุผลหรือมีปัญหาจะเลือกทำแต่กรรมดี ที่จะส่งผลให้เขามีความสุข คนที่มีปัญหาจะไม่เลือกทำกรรมชั่วที่จะทำให้เขาเป็นทุกข์ การทำกรรมดีในพุทธศาสนาก็คือการช่วยเหลือ เกื้อกูลมีเมตตากรุณาแก่ทุกคน

พุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งที่เด่นชัด คือ สอนให้คนพ้นทุกข์ หรือมุ่งให้คนมีความสุขมากขึ้น ความสุขในที่นี้หมายถึง สุขในทางธรรมมีจิตโล่งสบาย การสอนให้คนมีเมตตากรุณา คือ วิธีการหนึ่งที่จะนำคนไปสู่จุดมุ่งหมายของความสุขนั่นเองไม่ว่าต่อตัวเขาเอง กล่าวคือ เมื่อจิตโล่งมีเมตตากรุณา การได้ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นส่วนหนึ่งของการเพื่อแผ้วให้ตัวเองมีจิตโล่งกว้างขวางนั้นหมายความว่า เขามีความสุขใจในขั้นหนึ่งแล้ว และยังเป็น การได้ช่วยเหลือผู้อื่นไปด้วย เมื่อหลักของพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนพ้นทุกข์ หลักของความเมตตากรุณาก็มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายนี้

ทัศนะ เรื่องความเมตตากรุณาของคานท์

สำหรับคานท์กล่าวโดยสรุปได้ว่า เขามองถือว่าการกระทำที่ดีจะต้องมาจากความรู้สึก แม้แต่ความรู้สึกในทางบวก เช่น ความเมตตา ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจ หรือความรัก หรือความรู้สึกในด้านลบ เช่น ริษยา ฯลฯ การกระทำที่เกิดจากความรู้สึกเหล่านี้มิใช่การกระทำที่ในแง่ศีลธรรม คานท์ ถือว่าการกระทำที่ดีต้องมาจากเจตนาดี ที่เป็นไปด้วยการสำนึกในหน้าที่ การสำนึกในหน้าที่มาจากการกระทำที่เกิดจากเหตุผลโดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าผลนั้นจะให้สุขหรือโทษ หรือผลนั้นจะตกแต่ตัวเองหรือผู้อื่น คนที่มีเหตุผลจะไม่ทำเพราะถูกแรงกระตุ้นของอารมณ์ผลักดันให้กระทำ คานท์เห็นว่าคนที่ทำด้วยแรงกระตุ้นของอารมณ์ การกระทำนั้นจะมีค่าสัมพัทธ์ จะไม่คงที่แน่นอน เปลี่ยนไปตามสถานการณ์และเงื่อนไขต่างๆ กล่าวได้ว่า คนที่ทำด้วยเมตตา เขาย่อมหวังผลหรือมีจุดมุ่งหมายในการกระทำนั้นคือ คิดจะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ซึ่งคานท์เห็นว่าการกระทำใดที่มีจุดมุ่งหมายถือว่าการกระทำนั้นไม่มีค่าทางศีลธรรม การกระทำที่เกิดจากความเมตตาสงสารหรือด้านบวกอื่น ๆ ไม่ได้ถือว่าเป็นการกระทำที่ผิด แต่ในแง่ศีลธรรมไม่ถือว่ามีคุณความดีที่น่าสรรเสริญ การทำดีของคานท์คือการทำเพราะสำนึกในหน้าที่โดยคานท์เห็นว่าการกระทำที่สำนึกในหน้าที่ดีในตัวการกระทำนั้นเอง เพื่อให้เข้าใจชัดเจนคุณตัวอย่างการกระทำที่เกิดจากความสงสาร แต่ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีค่าทางศีลธรรม

นาย ก. ช่วยเหลือนาย ข. เพราะรู้สึกสงสารเห็นใจที่เห็นนาย ข. ได้รับความเดือดร้อน แรงกระตุ้นของความสงสาร ทำให้เขาเต็มใจที่จะช่วยเหลือนาย ข. ในกรณีนี้แม้ว่านาย ก. จะช่วยเหลือนาย ข. ให้พ้นจากความเดือดร้อน แต่สำหรับคานท์การกระทำนี้ไม่ถือว่ามีค่าทางศีลธรรมเพราะ เขาทำจากแรงกระตุ้นของอารมณ์ ซึ่งอาจเป็นได้ในกรณีที่นาย ก. ไม่เกิดความสงสารนาย ข. เขาก็จะไม่ช่วยเหลือนาย ข. คานท์มีความเห็นว่า

ในกรณีที่มีคนเป็นจำนวนมากมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นโดยที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว แต่เขาเหล่านั้นมีความพอใจที่จะแผ่ความสุขและความช่วยเหลือให้แก่ผู้อื่นเท่าที่เขาสามารถทำได้ คานท์เห็นว่า ความเมตตาและการมีโมตรีจิตเป็นประเภทของการกระทำที่ไม่มีค่าทางศีลธรรม เช่น แรงโน้มที่จะมีชื่อเสียง ถ้าเราคิดว่า การกระทำนั้นบังเอิญตรงกับหน้าที่ และมีประโยชน์ ซึ่งจัดว่าเป็นการกระทำที่ยกย่องน่าสนับสนุน แต่ไม่น่าสรรเสริญ¹²

หรือในกรณีที่นาย ก. เกิดมาในครอบครัวที่พร้อมทุกอย่าง การอบรมสั่งสอนบ่มเพาะให้เขาเป็นคนดี สิ่งแวดล้อมทำให้เขาเป็นคนมีจริยธรรมโดยกำเนิด ดังนั้น การได้ช่วยเหลือผู้อื่น ความเมตตากรุณาที่เขาได้กระทำนั้นตรงกับธรรมชาติในใจของเขา เขาจึงทำโดยไม่มีความขัดแย้งภายในใจ ในแง่นี้คานท์ถือว่าการกระทำของนาย ก. ไม่มีค่าทางศีลธรรม แต่ถ้านาย ข. เป็นคนที่เกิดมาอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ขาดแคลน ความเป็นอยู่บังคับให้เขาคัดค้านต่อสู้ เขาเป็นคนไม่สนใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่นถ้าเขาหลีกเลี่ยงได้ เขาก็จะหลีกเลี่ยง นาย ข. ซึ่งถูกประณามจากเพื่อนว่าเป็นคนใจดำ แต่สำหรับคานท์ในเวลาใดที่นาย ข. ได้ช่วยเหลือผู้อื่นโดยที่เขาต้องต่อสู้กับแรงโน้มตามธรรมชาติของเขาที่ไม่ต้องการช่วยเหลือ แต่เขาสามารถฝ่าฝืนแรงโน้มนั้นได้ คานท์ถือว่า การกระทำครั้งนี้ของนาย ข. มีค่าทางศีลธรรม

เรื่องนี้ปรากฏในทัศนะของคานท์ที่ว่า

¹² Beck, Foundations of the metaphysics of morals,

สมมุติว่ามีชายคนหนึ่งประสบความทุกข์ใจอย่างหนัก โดยที่ปราศจากความเห็นอกเห็นใจคนอื่น แต่เขายังคงมีพลังที่จะช่วยเหลือคนอื่น ทั้ง ๆ ที่ตัวเขามีความทุกข์ แต่เขาสามารถแยกตัวเองออกจากความทุกข์ได้โดยไม่จึดจ้อกับแรงโน้มถ่วงอารมณ์ของตัวเอง และช่วยเหลือคนอื่นโดยสันนิษฐานว่าเป็นหน้าที่ การกระทำนี้ถือว่ามีค่าทางศีลธรรมอย่างแท้จริง¹³

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าทัศนะ เรื่องความเมตตากรุณาของพุทธศาสนาและของคานท์แตกต่างกัน ในแง่ที่ว่าพุทธศาสนาถือว่า ความเมตตากรุณาเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำดี เพราะเป็นการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความเมตตาจะเป็นตัวปราบกิเลสที่มีน้อยลง เพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์ ซึ่งตามหลักของพุทธศาสนากการกระทำใด ก็ตามที่ส่งเสริมความหลุดพ้นให้ดับทุกข์ได้ การกระทำนั้นจัดว่าอยู่ในฝ่ายดี ส่วนคานท์เห็นว่าเมตตากรุณาหรือความรู้สึกในทางบวกใด ๆ ก็ตาม ไม่สามารถวัดค่าทางศีลธรรมได้ คานท์เห็นว่าเมื่อคนใช้อารมณ์เป็นแรงกระตุ้นในการกระทำใดๆ การกระทำของเขาจะเปลี่ยนแปลงไปเปลี่ยนมา และการทำโดยมีเมตตาช่วยจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ซึ่งคานท์เองไม่เห็นว่าการสุขจะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ ดังนั้นการแสดงความเมตตา ซึ่งคือ การหวังจะให้ผู้อื่นมีความสุขถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีค่าทางศีลธรรม เพราะการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมต้องทำจากเจตนาดี ซึ่งหมายถึงการหลุดพ้นจากรู้สึกไม่ว่าบวกรหรือลบ แต่ทำตามเหตุผลหรือหลักการ

ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนในทัศนะนี้จากตัวอย่างของ แม่ที่เลี้ยงลูกด้วยสันนิษฐานหน้าที่ของแม่กับลูก พุทธศาสนาเห็นว่าแม่คนใดที่เลี้ยงลูกด้วยคุณธรรมมีความรักเมตตาสงสารลูก เป็นตัวอย่างของการกระทำดี ส่วนคานท์เห็นว่าแม่ที่เลี้ยงลูกตามหน้าที่ของแม่ที่พึงมีต่อลูกคือ ตัวอย่างของแม่ที่น่าสรรเสริญที่มีค่าทางศีลธรรม ถ้าแม่คนนั้นมีลูก 5 คนและเลี้ยงลูกด้วยความรัก เป็นไปได้ที่แม่อาจ

¹³ Ibid, p. 14-15.

จะมีความลาเอียง รักลูกแต่ละคนไม่เท่ากัน ส่วนแม่ที่เลี้ยงลูกตามหน้าที่ แม้ก็จะเลี้ยงลูกและปฏิบัติต่อลูกเท่าเทียมกันทั้ง 5 คน จะไม่มีความรู้สึกเอนเอียงไปทางลูกคนใดคนหนึ่งมากเป็นพิเศษ

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเห็นว่า กฎจริยศาสตร์ของคานท์ แม้ว่าไม่ได้คาดหวังผลของการกระทำ โดยตรงเหมือนประโยชน์นิยม แต่สามารถถามต่อได้ว่าคานท์ตั้งกฎจริยศาสตร์ขึ้นมาเพื่อจุดมุ่งหมายอะไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อหลักใหญ่ที่ว่า เมื่อคนยึดหลักการหรือทำตามเหตุผล แล้วจะทำการที่สังคมโดยรวมอยู่กันอย่างสงบสุข แต่วิธีการที่จะไปสู่ความสงบสุขของส่วนรวมในทัศนะของคานท์มาจากการที่แต่ละคนทำตามเหตุผล หรือทำตามหน้าที่ มิใช่การทำให้หวังผลใด ๆ และมีใจทำจากแรงกระตุ้นของอารมณ์ ดังนั้นเมื่อทุกคนยึดหลักการของคานท์อย่างจริงจังแล้ว แน่หนอนที่สุดสิ่งที่จะตามมาหลังจากการทำตามกฎศีลธรรมแล้ว คือ ความสุขใจของการได้ทำความดี และผลรวมสูงสุด คือความสงบสุขซึ่งมาจากการเคารพสิทธิ์ในตัวบุคคลซึ่งกันและกัน

กฎศีลธรรมของคานท์สามารถวิเคราะห์ระบบจริยธรรมของพุทธศาสนาได้หรือไม่

กฎศีลธรรมของคานท์สามารถพูดได้อีกรูปแบบหนึ่ง คือ หลักของมนุษย์ในฐานะที่มีเป้าหมายในตัวเอง โดยกล่าวว่า "จงปฏิบัติต่อมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นตัวท่านเองหรือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โดยถือว่าเขาเป็นจุดหมายในตัวเอง อย่าถือเขาเป็นเพียงเครื่องมือ"¹⁴ ดังนั้นเพื่อแสดงให้เห็นว่ากฎศีลธรรมของคานท์สามารถวิเคราะห์ระบบจริยธรรมของพุทธศาสนาได้ โดยเอามาวิเคราะห์จริยธรรมคือศีล 5 ของพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย

¹⁴ Beck, Foundations of the metaphysics of morals,

1. ห้ามทาลายชีวิต
2. ห้ามลักขโมย
3. ห้ามประพาศิณคาม
4. ห้ามพุดบด
5. ห้ามเสพของมินเมา

การวิเคราะห์นี้ยังทดสอบให้เห็นว่าศีล 5 ซึ่งถือเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ควรละเว้นนั้น เมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของคานท์วิเคราะห์แล้ว ศีล 5 มีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ งานง่ที่พุทธศาสนาถือว่าศีล 5 เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ที่พึงละเว้น การทาลายชีวิต การลักขโมย การประพาศิณคาม และการพุดบด เมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของคานท์ที่ว่าด้วย "หลักของมนุษย์ในฐานะที่มีเป้าหมายในตัวเอง" ตัดสินแล้วชี้ให้เห็นว่า การกระทำทั้ง 4 เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติต่อกับบุคคลหนึ่ง ในฐานะที่อีกฝ่ายหนึ่ง เป็นเครื่องมือโดยไม่ได้ปฏิบัติในฐานะที่อีกฝ่ายหนึ่ง เป็นจุดหมายในตัวเอง

ตัวอย่าง การทาลายชีวิต นาย ก. และนาย ข. ประกอบอาชีพค้าขายเหมือนกัน วันหนึ่งนาย ข. ชัดผลประโยชน์ของนาย ก. ทาให้นาย ก. เสียผลประโยชน์ที่จะได้รับจึงรู้สึกคับแค้นใจมาก นาย ก. จึงตัดสินใจวางแผนลอบฆ่า นาย ข. ถึงแก่ความตาย

การกระทำนี้แสดงให้เห็นว่า นาย ก. ปฏิบัติต่อนาย ข. เสมือนเป็นเครื่องมือเพื่อให้ตัวเองหายคับแค้นใจและเพื่อไม่ให้เกิดการแย่งผลประโยชน์ทางการค้าอีกต่อไป ดังนั้นเมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของคานท์วิเคราะห์การทาลายชีวิตจึงเป็นการกระทำที่ผิด เช่นเดียวกับการลักขโมย การประพาศิณคามและการพุดบดซึ่งจัดเป็นการกระทำที่ฝ่ายหนึ่งปฏิบัติต่อกฝ่ายหนึ่งโดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้มีจุดหมายในตัวเอง ส่วนศีลข้อ 5 ที่ว่าด้วยละเว้นจากการเสพของมินเมา พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า การเสพของมินเมาอาจจะทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถควบคุมความคิดและการกระทำของตัวเองได้ ซึ่งจะนำความเดือดร้อนมาให้แก่ตนเองและผู้อื่น และอาจจะทำให้เขาทาลายศีลทั้ง 4 ข้อ ข้างต้นด้วย การเสพของมินเมาจึงนับเป็นอันตรายอย่างมหันต์ที่ถือ เป็นจุดเริ่มต้นให้คนกระทำความชั่วทั้งปวง

ได้ สำหรับคานท์เมื่อใช้กฎศีลธรรมวิเคราะห์ การเสพของมินเมา คือ ลักษณะของการที่บุคคลนั้นกำลังลดความเป็นบุคคลของตัวเองลง คานท์ถือว่าสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลมีศักดิ์ศรีของตัวเองทุกคนมีค่ามีจุดหมายในตัวเองเท่ากับผู้อื่น การเสพของมินเมาถ้าเสพมากๆ จะทำให้คนขาดสติไม่สามารถควบคุมความคิดและการกระทำของตนได้ ซึ่งจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่นต่อไป ดังนั้นการเสพของมินเมาจึง เป็นการกระทำที่บุคคลนั้นปฏิบัติต่อตัวเองอย่างไม่มีจุดหมายหมายการเสพของมินเมาจึง เป็นการกระทำที่ผิด

จากการใช้กฎศีลธรรมซึ่งเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีของคานท์วิเคราะห์ศีล 5 ซึ่งถือเป็นจริยธรรมพื้นฐานของพุทธศาสนา ทำให้เราได้ข้อสรุปว่า กฎศีลธรรมของคานท์มีความเป็นสากลและศีล 5 ซึ่งเป็นศีลที่ไม่เพียงแต่สอนพุทธศาสนิกชนได้เท่านั้น ยังถือเป็นศีลสากลที่ทุกคนควรปฏิบัติตามด้วย เพราะการละเมิดศีล 5 ถือเป็น การกระทำที่ผิดอย่างไม่มีข้อแม้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย